

การพระเมรุทองสดนามหลวง

พระราชทานเพลิงพระศพ เจอมพลดมเด็จพระราชปิตุดา

บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์

กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ด้วยตั้งแต่สมเด็จพระราชปิตุดาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช เสด็จทิวงคต ได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอุทิศพระราชทานเป็นนิจกาลมา บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ราชบัณฑิตยสภาอำนวยการปลงสร้างพระเมรุสำหรับพระราชทานเพลิง ที่ทองสดนามหลวงชนพร้อมสรรพ มีรายการที่ควรยกขนกถาคือ สร้าง สำหรับพระสงฆ์สดพระอภิธรรมตามอย่างธรรมเนียม มีราชวิภูที่ปักฉัตรทอง, นาค, เงิน, & ชันรอบชั้นนอก ที่พระเมรุปักฉัตรทอง ๗ ชั้น นฤบายและบังแทรกรอบพระเมรุ กับปลุกพัดปดดาพระที่นั่งทรงธรรมเป็นที่ประทับและทรงบำเพ็ญพระราชกุศล กับศาลาดุกขุนคิตเบื้องทางด้านเหนือ ศาลานางในคิตเบื้องทางด้านใต้ ตกแต่งประดับไว้อย่างงดงามตามสมควรแก่พระเกียรติยศอันสูงศักดิ์

วันที่ ๒๔ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒ เวลา ๑๗ นาฬิกา

๕๐ นาทีได้ พระฤกษ์ยกยอดพระเมรุ โหรบูชาฤกษ์มีศักระสุกร

วันที่ ๓๖ มิถุนายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๗๙๔

บายศรีทอง ๓ ชั้นซ้ายขวาเหนือค้ำตเพียงตา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ดมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงดรุณาเมศวร์ เสด็จยังพระเมรุท้องสนามหลวง ทรงจับสายเชือกชักกรอก ยกยอดเบญจปฏดเศวตฉัตรชั้นยงที่ เจ้าพนักงานต้นม้องชัยประโคน คังซ์แตรเครื่องดุริยางค์ และได้จัดแต่งตั้งสิ่งต่าง ๆ สำหรับงานไว้พร้อมบริบูรณ์ ดมควรแก่กาดะที่จะพระราชทานเพลิงได้แล้ว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีกำหนดงานพระศพออกพระเมรุตั้งมีกำหนดวันต่อไป

วันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เจ้าพนักงานได้จัดเตรียมการที่วังบูรพาภิรมย์ ตั้งพระแท่นแว่นฟ้าทองไว้ เบื้องพระโกศประกอบออก เชิญพระดองในพระศพสมเด็จพระราชปิตุดาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ชั้นประดิษฐานบนชั้นแว่นฟ้าทอง ประกอบพระโกศทองใหญ่ประดับพุ่มยอดดอกไม้ไหว เฟื่อง และดอกไม้อื่น ภายใตเบญจปฏดเศวตฉัตรห้อย แวดล้อมด้วยเครื่องสูงราชอิสริยยศ ณท้องพระโรงกลางบนตำหนักวังบูรพาภิรมย์ ชาวพนักงานประโคมคังซ์แตรกลองชนะ

เวลาดำ ๑๗ นาฬิกา ๒๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศใหญ่ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ด้วยสะพายปฐมจุลจอมเกล้า เสด็จพระราชดำเนิน

เล่ม ๕๖ หน้า ๗๗๕ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๗๒

โดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระราชวังดุสิตมาประทับที่ตำหนักวังบูรพาภิรมย์ ยังห้องที่ประดิษฐานพระศพ ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อย เครื่องนมัสการพระและทรงประเคนพัสดั่งเค็ดสำหรับงานแก่พระค้ำน โศภณวัดมกุฏกษัตริยารามผู้จักถวายพระธรรมเทศนาแล้ว ประทับพระราชบัลลังก์ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม พระค้ำน โศภณแต่ดงพระธรรมเทศนาถวายกัณฑ์หนึ่งจบ พระราชาคณะ ๒๐ รูปมีพระธรรมดิดกวัตอรุณราชวรารามเป็นประธานลวดศราทชพรตจบ ทรงทอดไตรเทคน์ ไตรพระลวดศราทชพรต พระสงฆ์ สดับปกรณ์แล้วทรงประเคนใบจุบัจจยเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทคน์ พระสงฆ์ถวายอนุโมทนาพระราชาคณะถวายอดิเรกกดับ ทรงจุดเทียนเครื่องบูชาพระธรรมที่เคียงลวด เวดา ๑๘ นาฬิกา ๑๐ นาที เสด็จพระราชดำเนินกลับ เจ้าพนักงานกงเต็กเชิญเครื่องสังเวชน ไปตั้ง บรรพชิตฝ่ายอนัหมและจีนชนไปลวดตามวิธีตั้งเครื่องสังเวช แล้วนั่งยังอาสน์ ส้มเด็จพระเจ้าพยาเชอ เจ้าฟ้ากรมหลวงดพบุรีราเมศวร์ทรงทอดไตรลดับแพรดสำหรับกงเต็ก ๓๕ ไตร บรรพชิต อนัหมและจีนลวดตามวิธีสดับปกรณ์แล้วกลับดงไปลวดกงเต็กค่อไป

วันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เวดา ๑๔ นาฬิกา พระบาท ส้มเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนิน โดยรถยนต์พระที่นั่ง ยังวังบูรพาภิรมย์ ชนประทับบนตำหนัก ทรงจุดเทียนเครื่องทอง

น้อย เครื่องนมัสการพระแก้ว ทรงทอดผ้าไตร ๒๐ ไตร พระสงฆ์มี
พระปริยัติบัณฑิตยวัตต์ทศน์เป็นประธานลำดับปกรณ์ถวายอนุโมทนา
ถวายอติเรกเดี่ยว เจ้าพนักงานได้ไปตั้งพระโกศประกอบ พนักงาน
ประโคมสังข์ แตร กลองชนะ ปลัดกรมพระตำรวจหลวงเชิญ
พระทองพระศัพจากพระแท่นแว่นฟ้าลงจากค้ำหนักชนเสด็จแว่นฟ้า
ไปประดิษฐานเหนือรถปืนใหญ่ที่หน้าวังประกอบพระโกศทองใหญ่
ประดับพุ่มยอดดอกไม้ไหว เฟื่อง และดอกไม้เอว ตั้งชะบวน
ราชเดชา มีเชิญธงชัยเฉลิมพล ทหารม้า ๒ กองร้อย ทหารม้า
แข่ง ๒ ข้าง ๆ ละกึ่งกองร้อย ส้มเต๋จพระพุทธรูปไชยาจารย์ชนรถ
หลวงอ่านพระอภิธรรมนำพระศัพ นายทหารม้าเชิญธงราชวงศ์
ตั้งรถปืนใหญ่ทรงพระโกศพระศัพ ม้าที่นั่งผูกเครื่องทหารจูง
รถม้าตามพระศัพ แล้วยกนายทหารบก นายทหารเรือ ชนม้า
ตาม เติร์ชะบวนแห่แต่หน้าวังบูรพาภิรมย์ไปตามถนนมหาชัย
เดียวถนนเจริญกรุง เมื่อชะบวนแห่พระศัพหน้าวังบูรพาภิรมย์
ไปแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินรถดับ
เข้าคู่พระบรมมหาราชวัง ชะบวนแห่พระศัพเติร์มาตามถนน
เจริญกรุงเดียวซ้ายทางถนนบ้านหม้อ เดียวถนนพระพิทักษ์ถนน
พระพิพิธ เดียวถนนดินนาศัย เทียบรถปืนใหญ่ทรงพระศัพที่เกริน
เวชยันตราจรรถหน้าวัดพระเชตุพน เจ้าพนักงานภูษามาดาเชิญ

พระโกศเลื่อนจากรถปืนใหญ่สู่เกรินเวชยันตราชรถ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงลพบุรีราเมศวร์ทรงทอดผ้าขาวพับ ๒๐ พับ พระสังฆวัดพระเชตุพน ๒๐ รูป มีพระรัชมังกคณินเป็นประธานลำดับปรณแล้ว เจ้าพนักงานเลื่อนเกรินขึ้นเทียบบุษบกเวชยันตราชรถและเชิญพระโกศเลื่อนเข้าสู่บุษบกแล้วจัดตั้งชะบวนแห่ชะบวนหน้ามีทหารม้าหนึ่งกองพัน ทหารปืนใหญ่รักษาพระองค์หนึ่งกองพัน ทหารช่างหนึ่งกองพัน แตรวงทหารมหาดเล็ก ทหารราบที่ ๕ หนึ่งกองพัน แตรวงทหารมหาดเล็ก และทหารมหาดเล็ก แตรวงทหารเรือ กองพันทหารเรือ แด่มนายพลโท พระยาดำรงราชเดโชชัย แม่ทัพที่ ๑ เป็นผู้บังคับบัญชาการทหารแห่ขึ้นมาพร้อมด้วยนายทหารคนสนิทตามในชะบวน ชะบวนราชอิสริยยศมี เจ้าพนักงานพระราชพิธีนำริ้วช้ายขวา ๒ นาย ท้ายข้างถือนธงดำช้ายซ้ายขวา ๒ คู่แห่งเกยวถายด้อมครุย ลอมพอก ๑๒๐ กดองชนะแดงถายทอง ๘๐ จ่าปี่ ๑ จ่ากดอง ๑ ดักรวัตรกดอง ๒ แตรฝรั่ง ๑๖ แตรทอง ๒๐ คังขี้ ๒ ดักรวัตร แตร ๑ ฉัตรเครื่องพระนำ ๕ ชั้น ๖ บังแทรก ๕ พนักงานฉนมพลเรือนแต่งเครื่องเต็มยศใหญ่แห่งเกยวถายคাত্রัดประคดด้อมหมวก ทรงประพาดเชิญพัตย์คนำ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ ชั้นหนึ่งราชรถเล็กอ่านพระอภิธรรมนำพระศพ ก็นัดปททโหมดมมีบังสุริยฉัตรเครื่อง

วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๗๘๘

พระนำช่างหลัง ๕ ชั้น ๔ บังแทรก ๒ เจ้าพนักงานใหญ่กอง
พระราชพิธี ๑

เครื่องสูงหน้าสำหรับพระราชอิสริยยศพระศพ ฉัตร ๕ ชั้น ๖
บังแทรก ๔ ฉัตร ๗ ชั้น ๒ รวม ๑๒ พระแสงหว่างเครื่องหน้า ๖
พนักงานคุมเครื่อง ๒ ขงราชวงศ์ใหญ่ฝ่ายหน้า ๑ ถึงเวชยันต
ราชรถทรงพระศพเทียมม้า ๖ คนลาก ๑๒๐ เจ้าพนักงานภูษามาตา
ชนประคองพระโกศหน้า ๑ หลัง ๑ รวม ๒ พระกตทักทอง
ขวาง ๑ บังพระศูรย์ ๑ พัดโบก ๑ อินทรเชฎฐจามร พรหมเชฎฐ
จามรข้างละ ๘ ต้นมพลเรือนกำกับอินทรพรหม ๒ คู่เคียงเสนา
อำมาตย์ แต่งเต็มยศใหญ่ไว้ทุกซัดมกรุย ชั้นพระยา ๒ คู่ ชั้น
พระ ๒ คู่ ผู้คุมเครื่องหลัง ๒ เครื่องสูงหลังมีฉัตร ๗ ชั้น ๒ ฉัตร
๕ ชั้น ๔ บังแทรก ๒ ชุมด้าย ๔ พระแสงหว่างเครื่องหลัง ๔
มหาดเล็กข้านในกรมเชฎฐเครื่องราชอิสริยยศตาม ม้าทรงผูกเครื่อง
สูงตาม ๑ นาดีวันต์ยายผมตาม ๘ พระประยูรญาติตาม แล้ว
ถึงมหาดเล็กข้านในกรมเตีรตามพระศพ เจ้าพนักงานได้จัดระบวน
แห่ไว้พร้อม

เวลา ๑๖ นาฬิกา ๕๕ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องเต็มยศใหญ่ทหารบกประทับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ด้าย
สะพายจักรีบรมราชวงศ์ทรงพระศทาจอมพล พร้อมด้วยสมเด็จพระ

พระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินี เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวน
รถม้าพระที่นั่งเทียบม้า ๒ คู่ในพระบรมมหาราชวัง ราชองครักษ์
นายมาคั้นขันม้าตามเสด็จ เสด็จพระราชดำเนินแต่หน้าพระที่นั่ง
บรมพิมานออกประตูพิมานชัยศรี มีทหารม้าหน้าตามเสด็จพระ
ราชดำเนินออกประตูวิเศษชัยศรีตรงไปตามถนนหน้าพระธาตุ เทียบ
รถพระที่นั่งทถนนหน้าพระธาตุตรงพระเมรุ เสด็จทรงพระดำเนิน
ขันทองพระที่นั่งทรงธรรมประทับมุขเด็จหน้าวัดบพิตร

เจ้าพนักงานได้เคลื่อนขบวนแห่พระศพสมเด็จพระราชบิดา
บรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช แต่หน้าวัด
พระเชตุพนขันไปตามถนนสนามชัย ถนนราชดำเนินใน เดี่ยวถนน
พระจันทร์ ขบวนทหารข้างหน้าเดี่ยวเข้าทางช่องราชวิบูลย์พระเมรุ
ด้านเหนือผ่านหน้าพระที่นั่งไปออกช่องราชวิบูลย์พระเมรุด้านใต้ เดี่ยว
ไปตั้งแถวอยู่ที่สนามหน้าพระเมรุด้านตะวันออก ปืนใหญ่ไปตั้ง
อยู่ที่สนามหน้าด้านเหนือพระเมรุ เจ้าพนักงานเทียบเวชยันตราขรถ
ที่ถนนตรงช่องราชวิบูลย์พระเมรุด้านเหนือ เจ้าพนักงานเชิญพระโกศ
เดือนดวงทางเกรินขันประดิษฐานพระยานมาศสามลำคานแล้ว ส้มเด็จ
พระพุทธโฆษาจารย์ ขันเสด็จนำพระศพพร้อมด้วยขบวนราชอิสริ
ยยศแห่พระศพเวียนพระเมรุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ทรงพระดำเนินตามพระศพพร้อมด้วยพระบรมราชวงศ์เวียน

วันที่ ๓๒ มิถุนายน ๒๕๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ หน้า ๘๐๐

พระเมรุ ๓ รอบตามประเพณีแล้ว เทียบพระยานมาศด้ามดำคาน
ในพระเมรุด้านตะวันออก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้น
ประทับพลับพลา เจ้าพนักงานเปิดทองพระโกศทองใหญ่ออกเชิญ
พระดอพระศพขึ้นประดิษฐานเหนือพระจิตกาธานในพระเมรุ ประ
กอบพระโกศจันทน์ไว้และตั้งเครื่องทองน้อยสักการชะมาพระศพไว้
เสร็จ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งขบวนเชิญเสด็จสมเด็จพระสังฆราช
เจ้าและนิมนต์พระสังฆราชาคณะที่จักสวดศราทศพตชนยังอาคัน
ธังษพระที่นั่งทรงธรรม

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเคนพัตตั้งเค็ดดำหรับ
งานแด่สมเด็จพระสังฆราชเจ้า แล้วประทับพระราชบัลลังก์ทรงจุด
เทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม สมเด็จพระสังฆราชเจ้าแแต่ดงพระ
ธรรมเทศนาถวายนกัณท์ ๑ จบ พระราชาคณะ ๓๐ รูปสวดศราทศ
พตจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทอดไตรเทคน์
ไตรพระสวดศราทศพตสดับปกรณ์แล้วทรงพระเคนจตุปัจจัยเครื่อง
ไทยธรรมกัณท์เทคน์ พระสังฆถวายนุโมทนาสมเด็จพระสังฆราช
เจ้าถวายนอกเเรกเสร็จ เวลา ๑๘ นาฬิกา ๒๐ นาที พระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงพระดำเนียรจากพระที่นั่งทรงธรรมไปขึ้นประทับ
ในพระเมรุ ทรงจุดเทียนเครื่องทองน้อยสักการชะมาพระศพ ทหาร

เป้าแตรนอนตามธรรมเนียมทหารเคารพพระศัพจบแล้ว พระราช
ทานเพลิงพระศพสมเด็จพระราชบิดุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรม
พระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทหารกองต่าง ๆ ที่ให้พระศพกระทำ
วันทยาอุชเคารพพระศพ แตรวงบรรเลงเพลงมหาชัย พนักงาน
ประโคมแตรคังซึกดองชนะ ทหารปืนใหญ่ได้ยิงปืนถวายเป็นพระ
เกียรติยศ ๒๔ นัด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นประทับ
พระที่นั่งทรงธรรม สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีและพระบรม
ราชวงศ์ฝ่ายหน้าฝ่ายในได้เสด็จขึ้นถวายพระเพลิงต่อไป เวลา
๑๙ นาฬิกา ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระ
นางเจ้าฯ พระบรมราชินี เสด็จทางหลังพระที่นั่งทรงธรรมประทับ
รถยนต์พระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระราชวังดุสิต คณะ
ทูตและข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้าฝ่ายในกับทั้งพระสงฆ์ได้ขึ้น
ถวายพระเพลิงต่อไป เมื่อหมดธุลีถวายพระเพลิงแล้ว เจ้า
พนักงานได้ปิดพระฉากถวายพระเพลิงสมเด็จพระอริสวโรวคิน ๑

ตั้งแต่ได้เชิญพระศพเข้าสู่พระเมรุ พระพิธีกรรมเข้าประจำ
สร้างทั้ง ๕ ได้ผลดีเป็ดยกนั้สวดพระอภิธรรมมีเจ้าพนักงานประ
โคมยามจนกว่าจะเชิญพระอัฐิกลับ

วันที่ ๒๗ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เวลาเช้าเจ้าพนักงานกรม
วังเดียวพระสงฆ์ที่สวดประจำสร้างทั้ง ๕ รวม ๓๒ รูป เจ้าพนักงาน

ภาษามาตราฉบับพระเพลิงประมวญพระอัฐิถวายทรงคดุมไว้ตั้งพระสุคนธ์
ชั้นตรงพระอัฐิ และพระโกศทองดงยาสำหรับทรงพระอัฐิไว้พร้อม

เวดา ๗ นาฬิกา ๓๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรง
พระบัญชาชาวระดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทรงสายสะพายมหาจักร
มงกุฏ ประทับรถยนต์พระที่นั่งพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี
เสด็จพระราชดำเนินจากพระราชวังดุสิต มาประทับรถยนต์พระที่นั่งที่
ถนนหน้าพระธาตุ เสด็จทรงพระดำเนินขึ้นทางหลังพระที่นั่งทรงธรรม
ทรงพระดำเนินไปขึ้นประทับในพระเมรุ เจ้าพนักงานภาษามาตราเปิด
ทรงคดุม . พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระสุคนธ์ ชั้นตรงพระอัฐิ
สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุ
วงศ์วรเดชแล้ว เจ้าพนักงานแจงและแปรพระรูปถวายทรงคดุมไว้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จจากพระเมรุไปประทับพระที่นั่ง
ทรงธรรม โปรดเกล้าฯ ให้ข้าทูลละอองธุลีพระบาทราชตระกูล
และราชินิกุลตั้งรายนามที่แจงอยู่แล้วในหมายกำหนดการเค็รล้าม
หาบดองดำรับ ๖ หาบเวียนพระเมรุ เมื่อเค็รล้ามหาบเวียนพระเมรุ
โดยอุตราวัฏ ๓ รอบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จ
ขึ้นประทับยังพระเมรุ ทรงทอดผ้าไตร ๓ หาบและโปรดเกล้าฯ ให้
พระเจ้าวรวงศ์เธอกรมหมื่นภาณุพงศ์พิริยเดช พระโอรสเสด็จพระ
ราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

ทรงทอดต่อไป พระดั่งมีระดับปกรณ ไตร ๓ หาบ คือ ๑ ส้มเต๋จ
พระสังฆราชเจ้า ๒ ส้มเต๋จพระวชิรญาณวงศ์ ๓ ส้มเต๋จพระ
พุทธาจารย์ ๔ ส้มเต๋จพระพุทฺธโฆษาจารย์ ๕ พระพรหมมุนี
๖ พระมงคลทิพมุนี ได้ขึ้นไปส่งระดับปกรณตามลำดับแล้วกลับไป
นั่งยังอาสน์ดั่งมีพระที่นั่งทรงธรรม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงไปรยเงินและทรงเก็บพระอัฐิตรงด้วยน้ำพระสุคันธ์ประมวญดง
ในพระโกศทองดงยาแล้ว เจ้าพนักงานภาษามาตาเชิญพระโกศขึ้น
เหนือพานทองสองชั้น แล้วเชิญจากพระเมรุไปประดิษฐานในบุษบก
พระแท่นแว่นฟ้าทองณพระที่นั่งทรงธรรม และประมวญพระ
อังคารลงในพระฉะอบทองประดิษฐานเหนือพานทองปักไว้ที่ในพระ
เมรุ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จจากพระเมรุไปประทับ
ณพระที่นั่งทรงธรรม ทรงประเคนภัตตาหารด้ามหาบพระดั่งมี ๒ รูป
รับพระราชทานนั้นแล้วถวายอนุโมทนา ส้มเต๋จพระสังฆราชเจ้า
ถวายอติเรกกลับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทอดผ้าไตร
๕๐ ไตร พระดั่งมี ๕๐ รูปขึ้นไปส่งระดับปกรณถวายอนุโมทนาพระ
ราชาคณะถวายอติเรกกลับแล้ว โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงาน
ภาษามาตาเชิญพระโกศพระอัฐิจากพระแท่นแว่นฟ้าทองที่พระที่นั่ง
ทรงธรรมไปประดิษฐานเหนือพระเสด็จงกมิมะขบวนแห่พระราชอิส
ริยยศเชิญพระอัฐิแด่หน้าพระที่นั่งทรงธรรม เจ้าพนักงานพระราช

วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๔๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๘๐๕

๑๘.๕
พรินารว ๒ นายท้ายช้างถอรง ๓ ชาย ๒ คู่แห่งึงเกยวตายดวม
ครุยตอมพอก ๑๖๐ กตองชนะแดงตายทอง ๘๐ จำปี ๑ จำกตอง
๑ ตำรวัดรดตอง ๒ แตรฝรั่ง ๑๖ แตรงอน ๒๐ คังข์ ๒ ตำรวัด
แตร ๑ เจ้าพนักงานใหญ่กองพระราชพิธี ๑ ถึงเครื่องสูงหน้า
ฉัตร ๕ ชั้น ๖ บังแทรก ๕ เครื่องสูงฉัตร ๗ ชั้น ๒ พนักงานคุม
เครื่องหน้า ๒ พระแสงหว่างเครื่องหน้า ๓ แด้วถึงพระเด็จดียงกง
ทรงพระอัฐี มีพระกตดหัททองขวาง ๑ บังพระศูรย์ ๑ พัดโบก ๑
คู่เคียงเสนาอำมาตย์แต่งเต็มยศใหญ่ไว้ทุกชุดดวมครุย ยศชั้นพระยา
๒ คู่ ชั้นพระ ๒ คู่รวม ๑๖ อินทร์เชิญจามร พรหมเชิญจามรข้าง
ละ ๘ สนมพดเรือนกำกับอินทร์พรหม ๒ เครื่องสูงหลังฉัตร ๗
ชั้น ๒ ฉัตร ๕ ชั้น ๕ บังแทรก ๒ ชุมสาย ๕ พระแสงหว่าง
เครื่องหลัง ๒ พนักงานคุมเครื่องหลัง ๒ มหาเด็กรักษาในกรมเชิญ
เครื่องพระราชอิสริยยศตาม พระประยูรญาติมหาเด็กรักษาในกรม
ตาม เติระบวนออกจากหน้าพระที่นั่งทรงธรรมทางช่องราชวัติ
พระเมรุด้านเหนือออกถนนพระจันทร์เดี่ยวขวาไปเดี่ยวถนนราชดำเนิน
ในตรงไปตาม ถนนสนามชัยเดี่ยวเข้าประตูเทวาพิทักษ์เทียบพระ
เด็จดียงกงที่ เกยหน้าอัมพทจันทร์พระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาทเบื้อง
อุดรภาค เจ้าพนักงานภูษามาตาเชิญพระโกศพระอัฐีขึ้นไปประดิษ
ฐานพักไว้ในบุษบกแฉ่นฟ้าบนพระที่นั่งสุทไธสวรรย์ปราสาท

ส่วนพระฉะบพระอังคารเจ้าพนักงานได้เชิญขรรคม้าหวดวงไป
ประดิษฐานพักไว้ในพระอุโบสถวัดเทพศิรินทราวาส ในขณะที่เมื่อ
ชะบวนแห่พระอัฐิออกพ้นพระเมรุไปแล้ว เวลา ๘ นาฬิกา ๕ นาที
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกับพระราชวงศ์ผู้
เสด็จ

งานพระอัฐิ

วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๗๒ เจ้าพนักงานได้
เตรียมการในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญพระโกศพระบรมอัฐิ
พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหามงกุฎพระจอมเกล้าเจ้า
อยู่หัว พระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาจุฬาลงกรณ์
พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบรมอัฐิสมเด็จพระเทพศิรินทรา
บรมราชินี พระอัฐิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุดา
รัตนราชประชายุ พระอัฐิสมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ กรม
หมื่นมาศยาพิทกษ พระอัฐิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าฯ
กรมหลวงวิสุทธิกษัตริย์ พระอัฐิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้า
ฟ้าฯ กรมพระจักรพรรดิพงศ์ พระอัฐิสมเด็จพระราชปิตุดาบรม
พงศาภิมุขเจ้าฟ้าฯ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช มาประดิษ
ฐานเหนือพระราชบัลลังก์ภายใต้้นพญาดเศวตฉัตร ตั้งเครื่องราช
สักการพร้อมด้วยเครื่องราชอิสริยยศ โภค ตั้งต้นไม้ทอง, เงิน
& มุม ทอดเครื่องราชสักการพระแท่นทรงกราบ เชิญพระพุทธรูป

วันที่ ๑๖ มิถุนายน ๒๕๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๘๐๖

รูปประจำพระชนมวารในพระบรมอัฐิและพระอัฐิประดิษฐานเหนือ
ผ้าห่มทองณพระแท่นมุกทางผนังมุขตะวันออก และตั้งเครื่อง
นมัสการพระแท่นทรงกราบไว้พร้อมเสร็จ

เวदा ๑๗ นาฬิกา ๒๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ทรงเครื่องเต็มยศทหารเรือประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ด้ายสะพาย
มหาปรมาภรณ์ เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระ
ราชวังดุสิตเข้าไปในพระบรมมหาราชวัง เสด็จออกพระที่นั่งดุสิต
มหาปราสาท ทรงประเคนบาตรพร้อมด้วยถาดเครื่องตั้งเค็ดแก่
พระราชาคณะที่จักเจริญพระพุทธมนตร์ ๒๐ รูป แล้วทรงจุดเทียน
เครื่องทองน้อยเครื่องราชสักการพระบรมอัฐิ และเครื่องนมัสการ
พระแล้ว พระสงฆ์ ๒๐ รูปมีสมเด็จพระพุฒาจารย์เป็นประธาน
เจริญพระพุทธมนตร์จบ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม
พระเทพมุนีวัดเบญจมบพิตรแสดงพระธรรมเทศนาถวายกัณฑ์หนึ่ง
จบ ถวายขกา พระที่เจริญพระพุทธมนตร์รับอนุโมทนาแล้ว ทรง
ทอดผ้าไตรกัณฑ์เทศน์ ผ้าไตรพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนตร์ดับ
ปกรณ์แล้ว ทรงประเคนใบจตุปัจจัยเครื่องไทยธรรมกัณฑ์เทศน์
สมเด็จพระพุฒาจารย์ถวายอดิเรก สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ถวาย
พระพรตถาดดับ ทรงทอดผ้าไตร ๓ ไตรผ้าขาวพับ ๒๒ พับ พระ
สงฆ์ ๒๕ รูปมีพระศาสนโศภนเป็นประธานดับปกรณ์พระบรมอัฐิ

แล้ว ทรงทอดผ้าไตรอีก ๔ ไตรผ้าขาวพับ ๘ พับ พระสงฆ์ ๑๒ รูป
ดัดบังปกรณพระอัฐิสมเด็จพระบรมราชวงศ์แล้ว ถวายอนุโมทนา
พระราชาคณะถวายอติเรก พระคำฉันท์โศกถวายพระพรตากดับ
เวดา ๑๘ นาฬิกา ๑๐ นาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น
แล้วเสด็จกลับสู่พระราชวังดุสิต

วันที่ ๒๘ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ เวดา ๑๑ นาฬิกาไปรด
เกล้า ๆ ให้สมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์
วรพินิต ทรงประเคนอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ ที่เจริญพระ
พุทธมนตร์วานนี้ เวดา ๑๓ นาฬิกา ๕๐ นาที พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศทหารบกประดับเครื่องราชอิสริ
ยาภรณ์สายสะพายปฐมจุลจอมเกล้า ทรงพระศทาจอมพล
เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งจากพระราชวังดุสิตเข้าไป
พระบรมมหาราชวัง เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุด
เทียนเครื่องทองน้อยเครื่องราชดัดการถวายบังคมพระบรมอัฐิและ
เครื่องนมัสการพระ แล้วทรงประเคนใบจตุปัจจัยไทยธรรมแก่
พระสงฆ์ที่เจริญพระพุทฺธมนตร์ ๒๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา
สมเด็จพระพุฒาจารย์ถวายอติเรก สมเด็จพระวชิรญาณวงศ์ถวาย
พระพรตากดับ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม พระปี่พาทย์
โกศดวงดีประยวงศาว่าดแต่ดงพระธรรมเทศนาถวายกัณฑ์ ๑ จบ

วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๗๒ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๔๖ หน้า ๘๐๘

พระถ่านอนุกรม & รูปรับอนุโมทนาแล้ว ทรงทอดผ้าไตรกัณฑ์เทศน์
และผ้าขาวพับเหนือคี่แก่พระรับอนุโมทนา พระสงฆ์ & รูปลำดับ
ปกรณแล้ว ทรงประเคนใบจตุปัจจัยไทยธรรมเครื่องกัณฑ์เทศน์
พระปี่ถูกโกศถวายเป็นอติเรกถวายเป็นพระพรตลำดับ ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้พระราชวงศ์ที่ยังทรงพระเยาว์ทอดผ้ารายร้อย
พระสงฆ์ ๑๐๐ รูป มีพระอุตรคณารักษ์เป็นประธานนำลำดับปกรณ
ถวายเป็นอนุโมทนาพระราชคณะถวายเป็นอติเรกถวายเป็นพระพรตลำดับแล้ว
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพนักงานภูษามาดาเชิญพระบรม
อัฐิซึ่งได้ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลถวายแล้วกลับขึ้นประดิษฐานบน
พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทชั้นบนอันเดิม และโปรดเกล้าฯ ให้
เชิญพระอัฐิสมเด็จพระราชปิตุดาบรมพงศาภิมุข เจ้าฟ้าฯ กรม
พระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ขึ้นไปประดิษฐานยังชั้นบนพระที่นั่ง
จักรีมหาปราสาทของคี่เบื้องประจิมภาค พระบาทสมเด็จพระเจ้า
อยู่หัวเสด็จทรงพระดำเนินไปตั้งยังที่ประดิษฐานด้วย เวลา ๑๒
นาฬิกา ๒๐ นาทีเสด็จพระราชดำเนินกลับสู่พระราชวังดุสิต เป็น
เสร็จการ